

LITVINENKO I. VOLUNTEERISM I.**PROFESIONALIZATSII OSOBISTOSTI STUDENTIV-PSIHOLOGIV
OF MINDS IN THE HEI**

The role of the volunteer movement in the professional development of the personality of future psychologists in a higher education institution. In the article the importance of volunteering as an additional resource for the development of future professional psychologists and as a good opportunity for determination of future professions, understanding the meaning of social profession of psychologist is justified.

Keywords: volunteering, professionalism, dialogue, life situation, the meaning of profession, communicative competence, qualitatively professional definition.

Стаття надійшла до редколегії 14.02.2013 року.

УДК 159.9

ЛЮТА Л. П.

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

**ЕТАПИ ІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЇ СПОРТУ
ЯК СУСПІЛЬНОГО ЯВИЩА**

У статті розглянуто становлення спорту як соціального інституту на різних історичних етапах, починаючи з античних часів. Визначено особливості інституціоналізації сучасного спорту як соціального явища.

Ключові слова: соціальний інститут, інституціоналізація, професійний спорт, масовий спорт.

Виникнення спорту як специфічної сфери суспільної діяльності, відокремленої від добування матеріальних благ, необхідних для існування, відбулося досить рано на давніх етапах розвитку людства. На сьогоднішній день спорт постає як потужний соціальний інститут.

Актуальність нашого дослідження полягає у відповіді на питання: яким чином саме соціальні чинники стали провідними умовами розвитку спорту як соціального інституту, який зараз має: чітко структуровану ієрархічну систему управління спортом; залучення до зайняття спортом як професійною діяльністю значної кількості людей (тренерів і спортсменів); постійний контингент уболівальників; перевагу комерційних засад фінансування спортивної діяльності та змагань.

Дослідженням проблематики розвитку історичних форм спорту займалися, як радянські: М.Візітей, В.Видрін, М.Пономарев, так західноєвропейські вчені: Л.Кун, Г.Ленк, Г.Люшен. Однак, більшість досліджень до 90-х років проводилися у рамках теорії фізичної культури та спорту. Соціологи меншою мірою цікавилися питанням взаємозв'язку розвитку історичних форм спортивної діяльності та соціальних змін у суспільстві.

Зміна суспільної організації життя спричинила розвиток форм організації соціальних інститутів у перехідному суспільстві 90-х років, що, у свою чергу, актуалізувало інтерес до становлен-

ня нових інституційних форм спортивної активності. Це знайшло своє відображення у працях: Л.Вострокнутова, Є.Головахи, Н.Паніної, Л.Лубишевої, М.Саппи.

Мета нашої статті – розглянути історичні етапи інституціоналізації спорту як суспільного явища.

Людина протягом багатьох тисячоліть пройшла довгий шлях від інстинктивно атакуючих й оборонних рухів до скоординованих акцій, до набуття досвіду найбільш ефективного володіння зброєю. Вона виявила, що одні дії ведуть до успішних результатів, інші – до невдач. «Оволодіння життєво необхідними навичками руху відбувалося, очевидно, шляхом спостереження і копіювання» [4, с. 209].

Біг та стрибки, без яких неможливе полювання чи втеча від супротивника відбувалися у рамках міфологічних дій [2].

Магію давніх віків ще не можна вважати релігією у сучасному розумінні цього слова. Всі ознаки вказують на те, що вона «виконувала виключно економічну, самозахисну, а також функцію суспільного регулятора, тобто у широкому сенсі символізувала собою пізнання окремих явищ природи, компенсувала залежність людини від природи». Зміст тут полягає у тому, що «якщо людина на малюнку або барельєфі, що зображує поєдинок, «перемогла» свого ворога, то, значить, воно ніби в дійсності так і сталося» [3, с. 14].

Ключовим чинником суспільної саморегулюючої спортивної активності давнього світу була

велика кількість магічно-містичних обмежень. Ці обмеження «несли в собі відбиток різних релігійних ідеологічних течій і одночасно виконували функції виховного, оздоровчого, військово-прикладного характеру у рамках своїх зв'язків з міфологією мотивів руху – особливо в епоху становлення спорту – переплітаються так тісно, що відділити їх один від одного майже не можливо» [3, с. 15].

Цю діяльність спортом назвати не можна, вона існує як невиробнича, як непрагматична, проте при цьому гарно оформлена рухова активність. Це є ритуальні бої – це не спорт. Виникнення рухової діяльності за спортивним типом, яка має лише утилітарно-практичний зміст. Зображення полювання чи поєдинку відрізняється від самого поєдинку [1].

Передісторичними формами спорту ми можемо назвати ритуально-магічні дії. Аналізуючи фізичну активність того часу, різні дослідники виділяли різні форми. Найчастіше згадується гра, образ, магія та ритуал.

Виникнення спорту пов'язане з первісними основами інституціалізації, тобто виділення фіксованих способів нормування. Для виникнення спорту як соціального інституту головним є виникнення норм у цій сфері, а не форма організованості: гра чи ритуал.

Далі слід ще раз зупинитися на відмінностях фізичної культури і спорту. Оскільки визначною рисою фізичної культури є естетичний ідеал довершеності тіла, то спорт, у першу чергу, характеризує змагальність. Спорт виникає саме через інституціалізацію змагальної компоненти. Ці дві форми не пересікаються. Все залежить від того, яких результатів хоче досягти людина від занять фізичною активністю. З давніх часів і до сьогодні між ними існує суттєва відмінність. Спорт існує як соціальне явище, а фізична культура знаходиться на індивідуальному рівні. Інституціалізація спорту і фізичної культури будується на різних інституціях.

У минулому було дві спроби поєднати ці дві інституції (краса тіла та змагальність). Давньогрецькі Олімпіади та перші Олімпійські Ігри, відновлені П. де Кубертеном. Спочатку спорту не були притаманні професіоналізація та комерціалізація, натомість, провідними ідеями виступали отримання перемоги та демонстрація фізичної краси і досконалості.

Так, у Стародавній Греції заняття фізичними вправами розцінювалися так само як поезія, музика, драматургія, ораторське мистецтво, військова справа і державна діяльність. Саме виник-

нення Олімпіади знаменує перший етап становлення спорту як соціального інституту. Проте вже у Римську епоху Олімпійська ідея була забута і провідне місце зайняла ідея видовищності змагання (гладіаторські бої тощо).

Утвердження християнства з його провідною тезою про гріховність тіла призвело до фактичного знищення культури тіла та фізичної змагальності у житті суспільства. Весь період Середньовіччя і раннього Просвітництва характеризується практично повною відсутністю спорту. Єдиною інституційною формою змагальності, яка існувала у IX–XIV ст. були лицарські турніри. Спорт як масове соціальне явище не існував.

Те складне, багатофакторне і багатофункціональне явище, яке ми називаємо «сучасним спортом», має свої витоки у XVIII ст., а вже знайомі нам форми були організовані наприкінці XIX ст.

У цей час, по-перше, виникла об'єктивна соціальна потреба у розвитку системи фізичного виховання, по-друге, відбулося прийняття суспільною свідомістю (через систему загальної освіти) гуманістичних ідей, поглядів та ідеалів Просвітництва, особливо ідей Руссо про природну та вільну людину.

Від перших кроків розвитку сучасного спорту у ньому виникають та розмежовуються два протилежних напрями: так звані «спорт джентльменів» і професійний спорт.

Професійний спорт виникає на межі XIX–XX ст., що викликало появу оформленої функції організатора спортивних змагань. Особливістю цієї інституціональної форми стає отримання прибутків. Водночас спорт отримує суспільне визнання – держава починає рекламувати заняття спортом. Ця популяризація стосується передусім масового рівня, серед проявів можна назвати катання на ковзанах і т. д. У спорті знову активізують розважальну складову, проте тепер він стає доступний масам, а не вузькому колу обраних. Така ситуація пов'язана з тим, що у структурі способу життя людей з'являється вільний час – дозвілля, і спорт стає одним із засобів його проведення. Формою інституціалізації на цьому етапі ми можемо назвати суспільне визнання спорту.

Наступний етап інституціалізації спорту пов'язаний з особою барона П. де Кубертена. Перші кроки відносно наповнення спорту новим змістом почалися ще наприкінці XIX ст. і реально втілення вони отримали під час проведення першої Олімпіади сучасності у 1896 р. Він намагався відновити ідею аматорського руху, його ідеали олімпіади поєднували у собі три компоненти:

фізичної і духовної досконалості, гри та змагальності.

Перша половина XX -го ст. ознаменована двома процесами подальшої інституціалізації спорту. По-перше, це виникнення і розповсюдження масового спорту, по-друге, виникнення різноманітних форм державного управління розвитком фізичної культури та спорту.

Початок 70-х – кінець 80-х рр. XX-го ст. чітко характеризується злиттям професійного й олімпійського спорту та конкурентністю у справах управління спортом. У такій схемі існує протиріччя між спортом як бізнесом та олімпійською перемогою як найвищим досягненням. Таким чином відбулося взаємне проникнення двох інституційних форм спорту. Вони лише виникали окремо, а на сьогодні постають як єдине явище.

Наприкінці 80-х рр. XX-го ст. відбулася значна трансформація самої ідеї Олімпійських ігор, визначними рисами яких стали масовість (популярність) і видовищність. Ці процеси суттєво впливають на форму та час проведення змагань. На сьогодні вона досягла максимально припустимих розмірів стосовно кількості видів спорту і комплектів медалей. Кожен вид намагається потрапити до олімпійської програми, оскільки це дає великий поштовх до розвитку, тому у середині програми відбувається постійна ротація.

Уже у середині 90-х рр. від ідей П. де Кубертена про Олімпійські ігри, у тому театралізованому дійстві, яке присвячено спорту, майже нічого не лишилося. Тобто олімпійський рух переживає суттєву кризу, пов'язану з неможливістю проведення змагань у тій формі, у якій він існує. Можна прогнозувати, що найближчим часом саме олімпійський спорт зазнає найбільш значних змін.

Проведений аналіз дозволяє визначити основні етапи інституціалізації спорту, які подано у табл. 1.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що у процесі історичного розвитку спорту як суспільного явища відбувається його диференціація та ускладнення, у першу чергу, за параметрами ступеня інституціалізації. На сьогодні можна говорити про наявність трьох форм спорту: інституційний, неінституційний і позаінституційний спорт, де визначальним є ступінь інституціалізації, а не кількість учасників чи професійний рівень спортсменів чи рівень їхніх досягнень.

Перший – інституційний – включає у себе олімпійський (спорт вищих досягнень), професійний (спорт як соціально-економічна діяльність) і комерційний спорт (спорт як бізнес). Інституційний спорт у такому розумінні є джерелом соціальної мобільності, національної іден-

Т а б л и ц я 1

Етапи становлення спорту як соціального інституту

Історичний період	Інституційна форма	Характеристика
Первіснообщинне суспільство	Ритуальні та воїнські змагання	Міфологічно-ритуальні і героїчні дієства
IV–I ст. до н. е.	Давньогрецькі Олімпійські ігри	Змагальність спорту і довершеність тіла і духу (фізична культура)
IX–XIV ст.	Турніри	Змагальна форма – рицарські турніри
Період Ренесансу та Просвітництва	Дуелі	Дуель – єдина змагальна форма
XVIII–XIX ст.	Соціально закриті, ізольовані елітарні «клуби для джентльменів»	Спорт – розвага, гра
кінець XIX – початок XX ст.	Професійний спорт (цирк, публічні бої, тоталізатори)	Видовищність, комерціалізованість
1896 р. – до сьогодні	Олімпійські ігри сучасності	Гра + фізична і духовна довершеність
10-ті рр. XX ст. – до сьогодні	Масовий спорт	Поява у структурі життя вільного часу – спорт як доступна розвага, що має суспільне визнання
20-ті рр. XX ст. – до сьогодні	Державне управління фізичною культурою та спортом	Відродження ідей фізичної культури
Початок 70-х рр. – кінець 80-х рр. – до сьогодні	Злиття професійного й олімпійського спорту	Конкурентність в управлінні спортом
Кінець 80-х рр. – середина 90-х рр. – до сьогодні	Олімпіада	Поява нових видів Олімпійських ігор та олімпійських видів спорту на засадах масовості (популярності) і видовищності
90-ті XX ст. – початок XXI ст.	Клубний спорт і спорт індивідуальних досягнень	Індивідуалізація форм проведення дозвілля за власний кошт. Пошук нових вражень, екстремальні стани та враження

тифікації, альтернативою війни. Його видовищна складова є потужним каталізатором економіки. Йому також притаманна політична функція та функція соціалізації. Усі види спорту, кваліфіковані таким чином, мають суттєву підтримку з боку держави і, відповідно, фінансуються. Так само у середині вони мають чітку структуру – розгалужену сітку обласних і міських федерацій. Це стосується і матеріальної бази, тобто відповідних місць для проведення тренувань і змагань. Зрозуміло, що такі види спорту популяризуються, відбувається активне залучення до занять ними, що передбачає відповідну підготовку кваліфікованих кадрів.

Другий – неінституційний – включає у себе різноманітні види спорту, які мають певне організаційне оформлення, проте тільки на рівні «школи», а не держави, хоча ці «школи» можуть мати і міжнародний статус. Вони теж проводять змагання, хоча лише аматорські, тобто участь у них хоча і винагороджується, проте ця винагорода має ознаки суто професійного визнання. Розвиток цих видів спорту не є пріоритетним на загальнодержавному рівні, а, значить, тут набувають меншої значущості такі функції, як політична та національної ідентифікації. Неінституційному спорту більшою мірою притаманні функції соціалізації та професійного престижу.

Задіяні учасники прагнуть суспільного визнання своєї праці, тому певним чином організуються, відкривають школи, проводять підготовку кадрів, змагання і борються за включення свого виду спорту до олімпійських видів. Першим кроком у цьому напрямку є створення громадських об'єднань у вигляді різноманітних федерацій. У такій формі виражається прагнення до визнання своїх результатів на державному рівні, а далі вже на світовому. Аналізуючи сутність неінституційного спорту, можна підкреслити, що саме тут у чистому вигляді залишилося аматорство.

Третій – позаінституційний – включає у себе різноманітні форми рекреаційних, реабілітаційних та розвивальних спортивних занять. Позаінституційний спорт можна назвати «спортом для всіх», в основі котрого лежить ідея фізичної культури особистості. Він виконує потужну виховну, оздоровчу і дозвільну функції та спрямований на поліпшення психофізичного стану особистості, підготовку до життя, рекреацію та відпочинок. Навички, набуті у цій сфері спортивної діяльності, людина може використовувати у будь-якій іншій. Головним принципом зайняття спортом на цьому рівні є задоволення від фізич-

ної активності, а не участь у спортивній боротьбі, а тим більше досягнення високого результату. У результаті проведеного дослідження ми дійшли *таких висновків*.

Нами виокремлено дванадцять етапів інституціалізації спорту. Перші дев'ять етапів охоплюють період становлення спорту як соціального інституту, наступні три стосуються розвитку сучасного спорту.

Спорт як соціальне явище історично виникає та існує на сьогодні не тільки у формах соціальних інституцій, але й як неінституційні (аматорські) та позаінституційні (індивідуально-групові, фізкультурні) форми спортивної діяльності особистості та соціальних груп. Соціальні, економічні та культурні протиріччя у взаємодії між цими трьома формами спорту як суспільного явища визначають динаміку їхнього розвитку та становлення спорту як соціального інституту.

Становлення спорту як соціального інституту на різних історичних етапах розвитку суспільства та культури має свої специфічні ознаки та набуває особливих форм соціального функціонування. Загальними ознаками спорту як соціального інституту виступають такі показники, як: наявність суспільних норм спортивної діяльності та змагань, які виражено у певних ідеалах фізичного та духовного розвитку людини; утворення управлінських структур, що забезпечують суспільне сприйняття цих норм; наявність організаційних форм проведення спортивних змагань; система суспільного визнання спортивних досягнень. У процесі історичного розвитку кожен з цих показників набуває різної соціальної ваги та значущості, що й визначає конкретно-історичну форму існування спорту як соціального інституту.

Структура сучасного спорту як соціального інституту почала складатися на рубежі XIX-XX століть та визначається двома вихідними протиріччями: між олімпійським та професійним спортом, а також між системою державного регулювання та самоорганізованими спортивними товариствами. Сучасний спорт не є однорідним соціальним інститутом – він має багаторівневу та мозаїчну структуру, яка суттєво змінюється протягом останніх 30-ти років. Кожен з рівнів структури створює свої органи управління розвитком окремих видів спорту (підготовка кадрів, рівень комерціалізації тощо), форми спортивної діяльності (система змагань, рівень майстерності, соціальне визнання результату тощо) та орієнтується на різні соціальні запити груп населення (від потреби в особистісній включеності

у професійну спортивну діяльність до потреби в активному вболіванні щодо спортивних змагань). Характер і ступінь інституціоналізації спорту безпосередньо залежить від соціально-історичних традицій, які склалися у кожній країні, та світових тенденцій розвитку спорту як суспільного явища.

Список використаних джерел

1. Визитей Н.Н. Курс лекции по социологии спорта: Учеб. пособие для студентов вузов/ Н.Н.Визитей. — М.: Физкультура и спорт. — 2006. — 318 с.
2. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта: Пер. с венг. / Под общ. ред. В.В.Столбова/ Л.Кун. — М.: Радуга, 1982. — 399 с.
3. Неминуший Г.П. Генезис и становление социального института физической культуры/Г.П.Неминуший// Актуальные проблемы физической культуры: Материалы конф. Проблемы философии, социологии и истории физической культуры и олимпийского движения. — Ростов н/Д, 1995. — Т. 1. — С. 59—65.
4. Пономарев Н.И. Возникновение и первоначальное развитие физического воспитания. — М.: Физкультура и спорт, 1970. — 248 с.

ЛЮТА Л. П.

ЭТАПЫ ИНСТИТУЦИАЛИЗАЦИИ СПОРТА КАК ОБЩЕСТВЕННОГО ЯВЛЕНИЯ

В статье рассмотрено становление спорта как социального института на разных исторических этапах, начиная с античных времен. Определены особенности институционализации современного спорта как социального явления.

Ключевые слова: социальный институт, институционализация, профессиональный спорт, массовый спорт.

LIUTA L. P.

STAGES OF INSTITUTIONALIZATION OF SPORT AS A SOCIAL PHENOMENON

The article devoted to an issue of sport institutionalization as a social phenomenon. It considers the development of sport as a social institution from ancient times till nowadays. The author defines main features of institutionalization of modern sport as a social phenomenon.

Keywords: social institution, institutionalization, professional sports, mass sports.

Стаття надійшла до редколегії 28.02.2013 року.

УДК 159.923.2

МЕДНІКОВА Г. І.

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

ХАРАКТЕРИСТИКА САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ З РІЗНИМИ ВАРІАНТАМИ СТРУКТУРИ СТАВЛЕННЯ ДО СЕБЕ

У статті представлено результати емпіричного дослідження особливостей самоактуалізації студентів залежно від варіантів структури ставлення до себе. Виділено чотири групи досліджуваних студентів з різними варіантами структури ставлення до себе. Визначено, що групи досліджуваних з різними варіантами структури ставлення до себе різняться за більшістю параметрів самоактуалізації.

Ключові слова: самоактуалізація, структура ставлення до себе, студентський вік.

Одне з важливих завдань, що стоять перед вищою школою на сучасному етапі розвитку України, полягає у забезпеченні освітніх умов для розвитку у майбутніх фахівців життєвої потреби до самостійної творчої праці, постійного вдосконалення своїх здібностей і поповнення знань та отримання необхідних навичок й умінь для реалізації прагнення студентів до самоактуалізації.

Різні аспекти проблеми самоактуалізації особистості представлені у роботах вітчизняних та

зарубіжних авторів (К.О. Абульханова-Славська, Л.І. Анциферова, Б.Г. Ананьєв, О.Г. Асмолов, Г.О. Балл, Б.С. Братусь, І.С. Булах, Л.М. Карамушка, Л.М. Кобильнік, С.Д. Максименко, Г.К. Радчук, А.О. Реан, В.В. Русова, Т.М. Соломка, В.О. Татенко, М.Г. Ткалич, Н.В. Чепелева, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, К. Хорні, Е. Шостром та ін.).

Самоактуалізація водночас розглядається вченими і як мета, до якої рухається людина, і як унікальний, безперервний процес цього руху,